
SODEP'İ VE ESKİ SHP'Yİ RAHMETLE ANARKEN*

Tanıl BORA*

“Sosyal demokratlık”, Türkiye’nin siyasal ortamında arızî bir kimlik. Bir siyasal kimlik olarak yaygın biçimde cân-ı gönülden sahiplenildiği dönem, sınırlıdır (1960’ların sonlarından 1990’ların başlarına kadar). Hele bugünkü CHP idaresi için sosyal demokrat sıfatı, hasbelkader nüfusa yazdırılmış ama aile büyükleri dışında kimsenin bilmediği bir göbek adından öte bir anlam taşımıyor. Buna bağlı olarak, sosyal demokrasinin, bizzat sosyal demokratlık beyanında bulunanlar tarafından düşünsel ve ideolojik olarak ciddiye alınmasının örnekleri de sınırlıdır. Bir fikri derinleştirmeye, ideolojik tutarlılığı güçlendirmeye çalışanların, hiçbir kampta öyle fazla muteber olduğunu söyleyemeyiz ama böylesi bir gayret içinde olanların kendini en çaresiz hissettiği kamp, -belki sözünü ettiğim altın çağ dışında!-, herhalde sosyal demokrat muhitte debelenenlerdir.

Sosyal demokrasinin bir tür altın çağından söz edebilirsek, bu, 12 Eylül rejimi sonrasındaki arayış ve “yeni oluşum” dönemini de kapsar. O evrede Türkiye’de “sosyal demokratlık” zannı altındaki politik muhit, bir yol ayrımını yaşadı. Ya sahiden *sosyal demokrat* olacaktı. Yani emekçi sınıflarla ve onların hareketleriyle, bilhassa sendikalarla güçlü bağları olan, her şeyden önce taban örgütlenmesine önem veren bir

---

* Bu yazının yazılmasına vesile olan tartışmalar için Fidel ÇAYA teşekkür ve selam....

yapı... Kapitalist sistemi ve burjuva parlamenter rejimi olabildiğince demokratikleştirmeyi, gelir dağılımında emekçi sınıflar lehine "sosyal adaletçi" reformları ve toplumsal hayatta özgürlük alanını genişleten reformları hedefleyen bir strateji... Ya da, "bize özgü" cülüğü vurgulayan, (Kemalist) milliyetçiliğe ve laisizme abanan, Kemalizmin "esas sahibi" olma iddiasını vurgulayan ve "devlet kurucu parti" misyonuna sahip çıkan çizgiyi sürdüreceklerdi. Zaten bu çizgi, öteden beri sosyal demokrat kimliğinden de mümkün mertebe kaçınmaya çalışmıştır.

Bu ayrım, en geç Ortanın Solu çıkışından itibaren CHP içinde de mevcuttu. 1980 sonrası koşullarda, Halkçı Parti (HP) ile Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) hükûmî şahsiyetlerinde, iyice netleşti. SODEP, ilk yolu tutuyordu. HP ise ikinci yolu. Ecevitler'in yönlendirdiği DSP de, aslında ideolojik yönden ikinci yolun yolcusuydu. DSP'nin özgünlüğü, HP'nin "devletçi" kimliğine karşılık, popülist karakterinin belirginliği idi. (Unutmayalım: Halk'a atfedilen yüksek değerlerin savunulmasını halka emanet etmeyen; o değerleri temsil eden hatta kişileştiren 'halkçıların' ve karizmatik liderin öncülüğünü şart sayan elitist bir ideolojidir bu.) Söz konusu yol ayrımının, SODEP ile HP'yi - hatta DSP'yi de!- yatay kesen bir yanı da vardı. Her üç partide de, her iki yolun yolcuları bulunabiliyordu. Fakat 'küşatları' veya 'resmî' tutumları itibarıyla iki ayrı yolun yolcusuydu bu partiler.

SODEP, bence, Türkiye'de CHP'den gelen çizginin 'ciddi ciddi' sosyal demokrat olmaya dönük girişimlerinin kilit bir safhasıydı. Adlı adınca "sosyal demokrat" kimliğini benimsemesi bile önemliydi. SODEP'in 'ilericiliğinde', sosyalist geçmişli kadroların -taşrada da bir hayli ağırlıklı olarak-, 12 Eylül koşullarında buraya akmasının payı hesaba katılabilir. Bizzat 12 Eylül'ün yarattığı tepkinin, 12 Eylül'e karşı temkinli de olsa "bir şeyler yapma" arayışının payı, en önemlisi. SODEP bünyesinde, Kemalizm konusunda, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal yapısı konusunda, görece canlı bir tartışma ortamı vardı.

Bu çizgi, esas itibarıyla, SHP'ye de taşındı. Zira SODEP-HP birleşmesinde elbette SODEP'in "soy" bir sosyal demokrasiye yönelme eğilimi biraz bulanmış olduysa da, yeni partiye damgasını vuran da esas olarak SODEP'ti ve HP'den gelip SHP'de ağırlık kazanan figürler de zaten "sosyal demokratik" eğilimli figürlerdi. Nitekim bu dönemde de, fikrî tartışma hayli canlıydı SHP ve çevresinde. 1991'de Metis'in yayımladığı, Ruşen Çakır'la Hıdır Göktaş'ın yaptığı söyleşilere dayanan *Resmî Tarih Sivil Arayış- Sosyal Demokratlarda İdeoloji ve Politika*, bunu

belgeleyen bir örnektir. SHP’de devlet, sosyal yapı/sınıflar, demokrasi, milliyetçilik konusundaki etraflı tartışmaların Kemalizm konusunda billurlaşan canlılığı oraya yansımıştır. 1990’larda tamamen eriyip giden bir özelliği o dönemde görebiliriz: SHP bünyesinde, basbayağı ideolojik tartışma, fikir tartışması görebiliyorduk!

‘Ciddi’ sosyal demokrat olma eğiliminin bir parçası olarak, SODEP ve SHP’nin toplumsal örgütlerle ilişkileri canlıydı. Buralardan akıl ve kadro devşiriyorlardı.

Keza kendi soluyla da, zaman zaman itişip kakışmalı da olsa, verimli bir alış verişi mevcuttu – ki bu alış veriş de sosyal demokrasinin ‘evrensel’ bir kaynağıdır.

Çok önemli bir nokta: SODEP-SHP çizgisi, çoğulcu bir iç yapıya sahipti. Elbette bunda parti hiyerarşisini zapt etmeye ve mevki kapmaya, ikbal elde etmeye dönük hizip yapılarının payı yok değildi. Fakat bu yapıların “çokluğu”, belirli bir denge sağlıyordu. Daha önemlisi, bu gruplaşmalarda ifadesini bulan ideolojik ve toplumsal temsiliyet ilişkilerinden, karşılıklı angajmanlardan söz edebiliyorduk. Neticede, dinamik bir parti hayatı söz konusuydu. Bu durumun bir yansıması da, o dönemde partinin “ünlüleri” olarak görünen, her birinin de kendine özgü bir rengi olan figürlerin çokluğudur. SHP’nin 1989 yerel seçimlerinde birinci parti olmasını, bütün bu etkenlerin dinamizmi sağlamıştı.

Kürt meselesinde de bu dinamizmin ve “açıklığın” (aynı zamanda “zihin açıklığı”) etkisi görülebiliyordu. SHP Kürt meselesinde net bir siyasal tercih yapmamış olabilirdi, fakat bu tartışmalara açıldı, “dinliyordu”. 1991 seçimlerinde “Kürt partisi” ile ittifak yapması da, cesur bir demokratik tercihti.

1991 genel seçimleri ve sonrasında, SHP’nin bu ivmesinin hızla aşağıya indi. Bütün merkez (bilhassa merkez-sol) partilerin iktidar ve ikbal ihtimali belirdiğinde içine girdikleri, egemenlik odaklarının (orduya, rejimin saik bekçilerine, büyük sermayeye, ABD’ye...) rıza ve tasvibini güvenceleme gayreti, zaten bir ‘sulanmaya’ yol açmıştı. (Nitekim 1991 seçimlerinde sözgelimi işkence ve insan hakları konusunda daha atak bir propaganda yapan, SHP değil Demirel oldu.) SHP’nin yerel yönetimlerde ilk evrede izlediği sahiden *sosyal*-demokrat politikaların, rant, “imaj” ve “ekonomik gücü tabana (partinin kadro tabanına) yayma” öncelikleriyle gevşemesi de bunu tamamliyordu. 1991 seçimleri sonrasında DYP’yle kurdukları koalisyon hükümetinin, statükodan hiza alarak ve “devlet politikası”nın naibi konumunu

kabullenerek, 12 Eylül'le hesaplaşma ve demokratik restorasyon beklentilerini boşa çıkarması, SHP'nin içindeki sol damarı tıkadı. Can Kozanoğlu'nun *Birikim*'in 33./Ocak 1992 sayısında yayımlanmış "Şimdi SHP'ye hakaret 'in'" başlıklı yazısı, SHP'nin kaybının öngörülmesi bir basiretle yakılmış ağıdır.

Bu süreç içinde, sosyal demokratik eğilim zayıflayıp "Kemalist merkez partisi" perspektifi galebe çaldı. Bu değişim, 1990'ların ikinci yarısında inisyatifin DSP'ye geçmesini de açıklar. Bu arada, yeniden kurulan CHP'nin SHP'nin yerini almasından sonra, "liberalleşmeye" (iktisadi alanda neoliberal çağa uyarlanma) girildi (Baykal-Cem çıkışı)... CHP daha sonra da CHP bu yönde rektifikasyonlar yaptı. Derviş hamlesi dahil. Fakat bu yönelimin derinlikli, partinin içinde ve toplumsal ilişkilerinde canlı etkileşimlerle bağlı bir anlamı olmadı. Schröder'den, Blair'den falan alınan ilham, ekonomi-politik programdan ziyade, medya odaklı siyaset tekniklerinin fevkalâde mühimsenmesidir. İlham iyiden iyiye abartılarak, "lider imajı", programı, ideolojiyi, her şeyi ikame eder hale gelmiştir. Bugün CHP'de, SayınDenizBaykal'ın sabah koşularından daha etkin bir istişare ve "kararlara katılım" zemini var mı, şüphelidir.

Sosyal demokrasiye dışardan (soldan veya sağdan) bakanların, "sosyal demokrat gibi konuşmak" diye alaya aldığı bir söylem vardır: Nazik, ölçülü, kitabî anlamda doğru, düzgün ama somut çözümlerle telif edilmesi müşkül görünen bir söylemdir bu. Realiteden uzak sayılan, medenî, steril, iyi aile çocuğu dili... Yeni-CHP'nin Baykalize söylemi ise, 'centilmenliği', belden aşağı vurmama özenini falan bırakmış, naif sosyal demokrat hamâsetin yerine milliyetçi hamâseti koyup *cerbezinin* şehvetine kapılmış; bizzat bu üslûp, 'program' işlevi görüyor. İnsana o eski kibar dili 'bile' özletiyor - üstelik emin olun öylesi daha 'radikal'di!

CHP'nin 1991 sonrası gidişatını belirleyen ana doğrultu, ideolojisizleşmedir aslında. Kemalizm, milliyetçilik ve laisizmiyle, bu ideolojisizleşmeden doğan boşluğu ikame etti. Fakat bunlar da dikkat edilirse negatif ideolojik söylemlerdi. Yükselen İslamcılığa tepki mahiyetindeydi; bir toplum tasarımı dayanmıyordu. Oysa 1980'lerin SHP söyleminde, 'reformist' de olsa bir gelecek tasarımı yer alıyordu. Gerçi yine 12 Eylül'e tepkiyle şekillenen, fakat kapsamlı bir demokratikleşme vaadiyle pozitif içerik kazanıyordu. Temel mesele budur: 80'lerde çok güçlü olmasa bile bir *umudun*, bir pozitif söylemin vardı; bugünkü CHP ise basbayağı *reaksiyonerdir*. Şehirli, laik orta sınıfların, elit konumlarını sarsan ekonomik-toplumsal güvensizlik

ortamından (ve İslâmcılığın/AKP'nin kendi alternatif elitini çıkarmasından) duydukları tedirginliği, milliyetçi bir muhafazakâr söylemle ajite ederek sağlayacağı politik kârla meşguldür.

Ne olursa olsun, eninde sonunda 'sol' parantezinde yer alır sosyal demokrasi. Sosyal demokrat sıfatının haysiyetini ciddiye alıyorsa, kimi temel konularda bir sol *ahlâkının* olduğu varsayılır. Anti-faşizm gibi... Kendi sollarından ziyade sosyal demokratların hassasiyetle sarıldıkları "hukuk devleti" nosyonu gibi... "Millî duyguları" tahrik olan linççileri mazurdan öte haklı gören sözcüleri olan bir siyasi heyet, ahlâken solda sayılabilir mi?

1980'ler/90'lar dönümündeki SHP deneyimini yaşayan sosyal demokratların CHP'de devam edenlerinden, o zamandan bugüne – oylarla beraber ama oylardan da başka!- kaybedilenlerin muhasebesini yapan var mı acaba? Partisindeki gidişatı "içine sindiremeyen"? Hiç mi lâfları sözleri yoktur?